

разгортванне падполля і партыз. руху ў раёне, дакументы аб злачынствах ням.-фаш. акупантаў, аб вызваленні горада і раёна ў ходзе Гарадоцкай аперацыі 1943, матэрыялы пра вайсковыя часці і злучэнні, якія атрымалі ганаровыя найменні «Гарадоцкіх», біяграфічныя звесткі, асабістыя рэчы і дакументы землякоў: Герояў Сав. Саюза М. І. Аверчанкі, М. А. Ананьева, Г. В. Багданава, І. Р. Бумагіна, М. І. Гапяёнкі, А. Я. Казлова, І. А. Круміна, Ц. Ц. Рамашкіна, А. П. Сабалеўскага, поўных кавалераў ордэна Славы І. В. Дарошчанкі, І. П. Янчаікі і інш. Паказаны пасляваен. перыяд аднаўлення і развіцця гаспадаркі раёна. У экспазіцыі ёсць дакументы пра землякоў, якія сталі ахвярамі сталіцкіх рэпрэсій, загінулі ў сав.-фінляндскую вайну, у Афганістане, вызначыліся ў працы і творчасці. У раздзеле этнаграфіі матэрыялы 19 — пач. 20 ст. Традыц. прылады працы, побыту, нар. адзенне, культываваныя прадстаўлены праз паказ асн. нар. свят (Каляды, Вялікдзень, Купалле і інш.). Экспануюцца прадметы зкаратаўна-прыкладнога мастацтва: кераміка, вырабы ткацтва, з саломкі, лавы, вышыўка, вязанне. Асобная экспазіцыя прысвечана хлебу. К. Я. Уверска.

ГАРАДСКАЯ ДУМА, выбарны распарадчы орган гар. самакіравання ў Расійскай імперыі. Засн. паводле *Дарэальнай граматы гарадам 1785* на аснове гаслоўнага прадстаўніцтва. На Беларусі ўведзены ў 1875 у Віленскай, Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губ. у ходзе *гарадской рэформы 1870-х гадоў*. Члены дум (гласныя) выбіраліся на 4 гады на аснове высокага ўзроставага (25 гадоў) і маёмаснага (наяўнасць нерухомай уласнасці, прамысловых або гандлёвых прадпрыемстваў) цэнзу. Гарадавое валадзненне 11.6.1892 значна павясіла маёмасны цэнз выбаршчыкаў і скараціла склад Г. д. больш чым у 2 разы. Займаўся гар. гаспадаркай. Выканаўчы орган Г. д. — *гарадская управа* на чале з пер. галавой. Г. д. мелі абмежаваную кампетэнцыю: не валодалі прымусовай уладай, знаходзіліся пад строгім кантролем губернатара і міністра ўнутраных спраў; не атрымлівалі фінансавых сродкаў ад дзяржавы, гал. крыніцай іх даходаў былі падаткі з нерухомай маёмасці гараджан. Нягледзячы на гэта, дзейнасць дум спрыяла развіццю мясцовай інтэлектуальнай, гаспадаркі і культуры гарадоў: яны ажыццяўлялі на свае сродкі школы, бальніцы, займаліся страхаваннем, утрымлівалі публічныя камітэты, якія абследавалі гар. гаспадарку, у 1917 правялі гарадскі перапіс. Пасля Лют. рэвалюцыі 1917 на неакупіраванай тэры. Беларусі Г. д. дэмакратызаваны, летам 1917 адраіліся іх пераویбары на аснове ўсёагульнага, роўнага і прамога выбарчага права. Скасаваны пасля Кастр. рэвалюцыі.

Літ.: Пажигов К. А. Городское и сельское самоуправление. Спб., [1913]; Естериенко Е. И., Осмоловский П. Советы Белоруссии, окт. 1917 — янв. 1919 г. Мн., 1989. А. І. Несцяранка.

ГАРАДСКАЯ МЕДЫЦЫНА, сістэма бясплатнай медыцынскай дапамогі насельніцтву гарадоў за кошт гарадскога бюджэту ў Расійскай імперыі ў 2-й пал. 19 — пач. 20 ст. Створана ў ходзе *гарадской рэформы 1870-х гадоў*. Рэгламентавалася «1 арадавым палажэннем» 1870 (са зменамі і дапаўненнямі 1892 і 1906). Ахоплівала лячэбныя ўстановы Прыказу грамадскай апекі, а таксама пабудаваныя прыватнымі асобамі або грамадскімі арганізацыямі з дабрачыннымі мэтамі, з 1903 земскія мед. ўстановы. Са сродкаў гарадскога бюджэту фінансавалася таксама будаўніцтва новых лячэбных устаноў. Былі адчынены амбулаторы ў Мінску (1899) і Гродне (1912), у 1912—13 у Мінску пабудавана бальніца для інфекцыйных хворых, у 1912 у Магілёве пачала дзейнічаць карэта хуткай дапамогі. У 2-й пал. 19 ст. ў бел. гарадах зарадзілася спецыялізаваная мед. дапамога (акушэрска-гінекалагічная, хірургічная, афтальмалагічная, псіхіятрычная, венералагічная, супрацьсхотная), узніклі першыя санітарныя органы: санітарныя камісіі і камітэты. У 1895 у Мінску, у 1897 у Віцебску і Гомелі ўведзена пасада гарадавога ўрача.

Літ.: Чертов А. А. Городская медицина в Европейской России. М., 1903; Жбанков Д. Н. Сборник по городскому врачебно-санитарному делу в России. М., 1915; Крючок Г. Р. Очерки истории медицины Белоруссии. Мн., 1976. Я. М. Цішчанка.

ГАРАДСКАЯ РЭФОРМА 1870-х ГАДОЎ, рэформа гарадскога кіравання ў Расійскай імперыі, ажыццяўленая паводле Гарадавога палажэння ад 16.6.1870. Напачатку яна ўводзілася толькі ў гарадах карэнных рус. губерняў Еўрап. Расіі і Сібіры. На нац. ускраінах уводзілася з вял. асцярожнасцю. На Беларусі і ў Літве яна пачала дзейнічаць у крас. 1875, у Латвіі і Эстоніі — у сак. 1877; на польскія губерні, Фінляндыю і Сярэдняю Азію зусім не пашыралася. На Беларусі рэфармай ўводзіўся новы бессаслоўны орган гар. самакіравання — *гарадская дума*. Пры выбарах членаў (гласных) думы права галаса атрымлівалі гараджане з 25-гадовага ўзросту, якія валодалі пэўным маёмасным цэнзам і не мелі запазычанасці па гар. зборах. Выканаўчым органам гар. думы была *гарадская управа*. Сістэма выбараў гар. гласных аўтаматычна забяспечвала большасць прадстаўнікам буйнога капіталу. Дасягалася гэта тым, што выбаршчыкаў падзялілі на 3 курый (сходы): 1-я курья складалася з найбуйнейшых уладальнікаў маёмасці, якія выплачвалі $\frac{1}{3}$ агульнай сумы падаткаў (такіх людзей у горадзе звычайна налічвалася некалькі дзесяткаў); да 2-й курый адносіліся ўладальнікі сярэдніх капіталаў ці маёмасці, якія таксама ўносілі $\frac{1}{3}$ агульнай сумы падаткаў (такіх было некалькі соцень); 3-ю курью складалі дробныя ўладальнікі капіталаў ці маёмасці (іх было ў некалькі разоў больш, чым выбаршчыкаў 1-й і 2-й курый). Кожная курья выбіралі $\frac{1}{3}$ частку ўстаноўленай колькасці гласных. Большасць насельніцтва горада, якое не мела ўстаноўленага

481 ГАРАДСКІ

маёмаснага цэнзу (чорнарабочыя, рамеснікі, хатняя прыслуга, дробныя служачыя і г. д.), не дапускалася да выбараў. У выніку сярод гласных перавагу атрымлівалі прадстаўнікі буржуазіі і гар. вярхоў. У выбраных паводле закону 1870 гар. думах першага 4-годдзя дваране і духавенства складалі 15 % усіх гласных, у другім 4-годдзі — звыш 18 %, у трэцім — больш за 20 %. Домаўладальнікі мелі да 90 % гар. гласных. Як і *земствы*, органы гар. самакіравання залежалі ад царскай адміністрацыі і з'яўляліся толькі дадатковымі органамі мясц. улад. Рэформа спрыяла ўмацаванню пазіцыі буржуазіі ў дзяржаве, садзейнічала паляпшэнню гар. гаспадаркі. Аднак прыгонніцкія перажыткі не давалі магчымасці выкарыстаць рэформу ў поўнай меры.

Літ.: Материалы, относящиеся до нового общественного устройства в городах империи: (городовое положение 16 июня 1870 г.). Т. 1—3. Спб., 1877; Пичета В. И. Городская реформа 1870 г. // Три века. М., 1913. Т. 6; Шрейдер Г. И. Город и городовое положение 1870 г. // История России в XIX в. Спб., Б. г. Т. 4.

А. М. Люты.

ГАРАДСКАЯ УПРАВА, выканаўчы орган *гарадской думы* ў Расійскай імперыі. Складалася з 2—3 асоб, выбраных думай. Узначальваў управу *гарадскі галава* (адначасова быў і старшынёй гар. думы). Члены ўпраў лічыліся на дзярж. службе і атрымлівалі заробную плату, якую таксама ўстанавлівалі гар. думы з фонду гар. даходаў. Г. ў. займалася пытаннямі гаспадаркі і добраўпарадкаваннем гарадоў, супрацьпачарнымі мерапрыемствамі, ажыццяўлялі нагляд за развіццём мясц. гандлю і прамысловасці, кіравалі *гарадской медыцынай* і нар. адукацыяй. Яны не валодалі прымусовай уладай, падпарадкоўваліся жорсткай апецы губернатара і міністра ўнутр. спраў, якія маглі накласці вета на любое рашэнне ці пастанову Г. у. На Беларусі, дзе гар. даходы былі меншыя за расходы, Г. ў. выбіраліся гал. ч. толькі ў губернскіх гарадах. У большасці павятовых гарадоў функцыі Г. у. выконваў гар. галава. А. М. Люты.

ГАРАДСКІ ГАЛАВА, службовая асоба ў Расійскай імперыі. Узначальвала *гарадскую думу* і *гарадскую управу*. Пасада ўведзена ў 1785. Паводле *гарадской рэформы 1870-х гадоў* Г. г. выбіраўся на 4 гады гар. думай і зацвярджаўся міністрам унутр. спраў (у губернскіх гарадах) або губернатарам. У невялікіх гарадах Г. г. выконваў функцыі гар. управы. Сумяшчэнне пасады Г. г., старшыні гар. управы і старшыні гар. думы абмяжоўвала дзейнасць апошняй і пакідала магчымасць самавольства. З 1892 Г. г. лічыўся чыноўнікам дзярж. службы. Паводле закону ад 16.6.1870 на пасады Г. г. і яго намеснікаў забаранялася выбіраць яўрэяў, што асабліва датычыла бел. губерняў, дзе ў складзе гар. на-